

EESTI KUNSTIMUUSEUM
SADA AASTAT KUNSTIGA

NIGULISTE

NEITSI MAARJA

Naine, ema,
kuninganna

THE VIRGIN
MARY
Woman, Mother,
Queen

Näitus Niguliste muuseumis
Exhibition at the Niguliste Museum
25.10.2019–26.04.2020

Näituse kuraator / Exhibition curator: Merike Kurisoo

Tekst / Text: Merike Kurisoo

Näituse kujundus / Exhibition design: Liis Lindvere

Graafiline kujundus / Graphic design: Tuuli Aule

Tõlge inglise keelde / Translation into English by: Marju Kubre

Keeletoimetajad / Language editors: Klaire Kolmann (eesti keel / Estonian),

Richard Adang (inglise keel / English)

Fotod / Photos: Stanislav Stepaško (Eesti Kunstimuuseum / Art Museum of Estonia),

Eesti Rahva Muuseum / Estonian National Museum, Tallinna Linnaarhiiv / Tallinn City Archives,

Tartu Kunstimuuseum / Tartu Art Museum

Haridusprogramm ja näituseraamat peredele / Educational programme and exhibition book

for families: Mia Maria Rohumaa, Mae Kivilo

Täname / We thank: Hedi Kard, Liina Olmaru, Eva Eensaar-Tootsen, Kaarel Eelma,

Tõnu Narro, Mati Schönberg

Toetaja / With the support of:

OVERALL

Väljaandja Eesti Kunstimuuseum – Niguliste muuseum 2019

Published by the Art Museum of Estonia – Niguliste Museum 2019

NEITSI MAARJA. NAINE, EMA, KUNINGANNA

Neitsi Maarja on kõige tähtsam ja armastatum naine kristlikus kultuuris. Tema kohalolu on kestev – nii minevikus, olevikus kui ka tulevikus. Ta saadab meid piltides, lugudes, mõtetes, palvetes ja lauludes. Ühtaegu suursugune ja majesteetlik kuninganna, hooliv ja armastav ema, õrn ja tagasihoidlik neiu – neitsi Maarja kui Jumalaema ühendab endas taevase ja maise. Paljude sajandite jooksul on ta olnud eestkostja ja vahendaja siin- ja teispoolsuse vahel, armulik ja halastav ema, keda me kõik teame, aga kelle lugu meie mälus vahel tuhmub.

Neitsi Maarja tähendus võib igaühe jaoks erineda: ta kõnetas ja kõnetab inimesi mitmel moel ning tema austamine on aegade jooksul kasvanud ja muutunud koos kristluse kujunemisega. Pildid Maarjast on täis tähendusi ja sümboloid, mis ei ole üheselt kinnistunud ja mida on sajandite jooksul tõlgendatud mitmeti. Neitsi Maarja kujutised kätkevad endas tema kohalolu: nende kaudu on ta siin ja praegu.

Kristliku kultuuriruumi kahel kõige olulisemal pilditüübil näeme koos ema ja poega. Pildid, mis kujutavad neitsi Maarjat koos Kristuslapsega, tähistavad kõige algust ja sündi, jagades vaatajaga lähedust ning soojust ema ja poja,

THE VIRGIN MARY: WOMAN, MOTHER, QUEEN

The Virgin Mary is the most prominent and beloved woman in Christian culture. She is a lasting presence: in the past, the present and the future. She accompanies us through images, stories, thoughts, prayers and songs. A magnificent and majestic queen, a caring and loving mother, and a gentle and shy maiden: as the Mother of God, the Virgin Mary embodies both the divine and the worldly. Through the centuries, she has served as the intercessor and mediator between the earthly life and the afterlife. She is the gracious and merciful mother we all know, but whose story sometimes fades in our memory.

The meaning of the Virgin Mary can be different for everyone: she has addressed and still addresses people in different ways, and venerating her has grown over the course of time and changed with the development of Christianity. The images of Mary are filled with meaning and symbols which do not seem ambiguous, but which have been interpreted differently through the centuries. The images presenting Mary embrace her presence: through them she is here and now. Two of the most important types of images in the Christian culture depict the Mother and Son together.

Jumalaema ja inimeste vahel, samas kui teostel ristilöödud Kristusest koos emaga on esitatud Jumala poja maise teekonna lõppu. Nende piltide hingeline laetus on sajandite jooksul aidanud mõista Jumalaema rõõme ja kannatusi ning neist osa saada.

Näitus räägib loo kristliku maailma kõige tuntuma naise elust, esitades seda läbi kesk- ja varauusaegsete kunstiteoste – altariretaablite, maalide, skulptuuride ja esemete. Kõik need on ajalooliselt pärit keskaegse Liivimaa (Eesti ja Läti) pühakodadest ning nende elukulg on tihedalt seotud kohaliku ajalooga. Seeläbi saab nähtavaks neitsi Maarja tähendus ja kohalolu siinses kultuurimälus. Teekond läbi neitsi Maarja loo kulgeb teoste kaudu, millel on oma elukäik ja rännak ajas.

The image of the Virgin Mary with the Christ Child celebrates the beginning of all things and birth, sharing with the viewer the closeness and warmth between the Mother and Son, the Mother of God and humanity. The image of the crucified Christ with his mother presents the end of the journey of the Son of God here on Earth. Such spiritually charged images have, over time, helped the viewer to partake in, comprehend and experience the joys and sorrows of the Mother of God.

The exhibition tells of the life of the most prominent woman in the Christian world through medieval and Early Modern art: altarpieces, paintings, sculptures and objects. All of them historically originate from the churches of medieval Livonia (present day Estonia and Latvia) and their stories closely relate to the local history. Through this art, the significance and presence of the Virgin Mary in the local cultural memory becomes obvious. The journey through the story of the Virgin Mary proceeds through works of art that possess their own narratives and paths through time.

NEITSI MAARJA PERE

Neitsi Maarja perekonna kujutamine on seotud Kristuse kui Jumala poja inimliku olemuse ja inimeseks sündimise olulisusega. Piiblis neitsi põlvnemist ja vanemaid ei mainita, esimesed lood on kirja pandud varakristlikul ajal. Sajandite jooksul tekkis kümneid uusi legende, mis seoti perekonnalooga. Maarja emast Annast kujunes üks armastatumaid pühakuid: teda austati kui mõjuvõimsat vanaema ja ema. Hiliskeskajal tõusis keskseks kogu neitsi Maarja emapoolse suguvõsa kultus, mis oli kokku seatud seletamaks Uues Testamendis esinevaid lahknevusi Jeesuse perekonna ja lähedaste osas. Hiljem lisati sugupuusse Anna vanemad Emerentia ja Stollanus ning õde Esmeria, kellest põlvnes Ristija Johannes. Maarja emapoolse suguvõsa austamine peegeldas ka pere- ja sugulussuhete olulisust keskajal. Samuti oli see seotud neitsi Maarja puhtuse ehk pärispatuta eostamise õpetusega.

THE FAMILY OF THE VIRGIN MARY

The presentation of the family of the Virgin Mary is connected with the significance of the human nature of Christ as the Son of God and his being born as a human being. The Bible does not mention the descent and parents of the Virgin, and the first stories were written down during the period of Early Christianity. In the course of centuries, dozens of new legends connected to her family history arose. Mary's mother, Anne, developed into one of the most beloved saints: she was venerated as an influential grandmother and mother. During the Late Middle Ages, the entire cult of the Holy Kinship became a focal point, having been compiled with the purpose of explaining the discrepancies in the New Testament pertaining to Jesus's family and next of kin. Later, Anne's parents Emerentia and Stollanus were added to the family tree, as well as Anne's sister Esmeria, who John the Baptist was descended from. Venerating the Virgin Mary's maternal family also reflected the importance of family relations in the Middle Ages. Simultaneously, it was linked to teachings about the purity of the Virgin Mary, and the Immaculate Conception.

NEITSI MAARJA SUGUPUU

Joonistus Tallinna dominiiklaste kloostri raamatukogus asunud käsikirjast „Innocentius III. Ritus celebrandi officium missae. Tractatus de sacramentis. Versus“. 13.–14. sajand. Tallinna Linnaarhiiv

THE FAMILY TREE OF THE VIRGIN MARY

A drawing from the manuscript from the book from the library of the Tallinn Dominican Friary, *Innocentius III. Ritus celebrandi officium missae. Tractatus de sacramentis. Versus*. 13th–14th century. Tallinn City Archives

PÜHA ANNA KAPPALTAR

Algne asukoht: Pühalepa kirik. 15. sajandi teine pool. Eesti Kunstimuuseum

ST ANNE ALTARPIECE

Original location: the Pühalepa church. Second half of the 15th century. Art Museum of Estonia

„Anna ise kolmas“ ehk kolmikgrupp püha Anna, neitsi Maarja ja Kristus-lapsega sümboliseerib maist kolmainsust ning esitleb Kristuse emapoolset põlvnemist. Kappaltari korpuses troonib püha Anna. Tema vasakul põlvel istub väikese tüdrukuna kujutatud neitsi Maarja, kelle kroon osutab talle kui tulevasele Jumalemale. Kristuslapse figuur ei ole säilinud. Anna taga on aupaiste osalise tekstiga „SANCTA ANNA“, korpuse alumises servas on loetavad sõnad „Jhesus Anna Maria“. Hiiemaal Pühalepa kirikus asunud väike kappaltar viidi Esimese maailmasõja eel Riiga, kust see jõudis Eesti Kunstimuuseumi kogusse 1922. aastal.

Anna Herself the Third, the group presenting St Anne, the Virgin Mary and the Christ Child, symbolises the earthly trinity and introduces the maternal family of Christ. St Anne is enthroned in the corpus of the altarpiece. The Virgin Mary, depicted as a young girl, is sitting on her left knee, wearing a crown as a reference to being the future mother of Christ. The figure of the Christ Child has not survived. Behind Anne, a nimbus is visible with a partial text: “SANCTA ANNA”; on the lower edge of the corpus, the words “Jhesus Anna Maria” are legible. The altarpiece, from the Pühalepa church on the island of Hiiumaa, was taken to Riga before the First World War, whence it reached the collections of the Art Museum of Estonia in 1922.

PÜHA HÖIMKONNA ALTARIRETAABEL

Algne asukoht: üks Tallinna kirikutest.
Brüsseli töökoda. Umbes 1500.
Eesti Kunstimuuseum

Neitsi Maarja emapoolsele suguvõsale pühendatud kappaltari korpuses oli algselt kujutatud Annat koos kolme abikaasa, kolme tütre ning nende meeste ja lastega. Tiibade väliskülgedel on neli stseeni neitsi Maarja vanaema Emerentia ja ema Anna elust. Emerentia loo kujutamise on harvaesinev: koos abikaasa Stollanusega on teda Anna eluloos esile tõstetud vaid hiliskeskajal, mil tema austamist edendas karmeliitide ordu. Esimesel maalil on Emerentia Karmeli mäel

THE HOLY KINSHIP ALTARPIECE

Original location: one of the churches of Tallinn. Brussels workshop. Around 1500.
Art Museum of Estonia

Anne, her three husbands, three daughters, their husbands and children were originally depicted in the corpus of the altarpiece dedicated to the maternal family of the Virgin Mary. The outer sides of the wings present four scenes from the lives of the grandmother of the Virgin Mary, Emerentia, and Mary's mother Anne. The depiction of Emerentia's story is quite unique: only during the late Medieval Period were she and her husband Stollanus highlighted in the

koos karmeliidi munkadega, saades ilmutuse, et temast saab Kristuse esiema. Tema üsast kasvab välja taim, mille õieks on neitsi Maarja ja viljaks Kristus. Teisel pildil on kujutatud Anna sünni, kolmandal Anna ja Joakimi abiellumist ning viimasel Annat ja Joakimit vaestele almuseid jagamas. Anna elulugu järgis Vana Testamendi traditsiooni, kus Jumala poolt äravalitute emad olid enne lapsesünni aastaid lastetud. Neljal maalil on esitatud Kristuse sünni eellugu.

Kappaltari algne asukoht on teadmata, kuid ilmselt pärineb retaabel ühest Tallinna kirikust. 1652. aastal müüs Tallinna raad kappaltari Jüri kirikule Harjumaal ning sel ajal muudeti ka teose pildiprogrammi. Alates 1870. aastatest oli retaabel hoiul Eestimaa Provintsiiaalmuuseumis, 1940. aastast kuulub see Eesti Kunstimuuseumi kogusse.

story of Anne's life, when her veneration was promoted by the Carmelite Order. In the first painting, Emerentia is on Mount Carmel together with the Carmelite monks and receives a vision that she will become the progenitor of Christ. A plant is growing out of her womb, with the Virgin Mary as its flower and Christ as its fruit. The second picture depicts the birth of Anne, the third the marriage of Anne and Joachim, and the last one presents Anne and Joachim giving alms to the poor. Anne's life story followed the tradition of the Old Testament, where mothers chosen by God were childless for years before giving birth. The prologue to the story of the Virgin Mary and the birth of Christ has been depicted in four paintings.

The original location of the altarpiece is unknown, but it is very likely it came from one of the churches of Tallinn. In 1652 the town council of Tallinn sold the altarpiece to the Jüri church in Harju County and the pictorial programme of the work was changed at that time. Beginning in 1870, the work was located in the Provincial Museum of Estonia, and since 1940 it has been in the collections of the Art Museum of Estonia.

EMA JA POEG

„Neitsi Maarja Kristuslapsega“ on kõige tuntum ja armastatum kristlik pilditüüp, mis rõhutab Jumala inimeseks saamist ning ema ja poja lähedust. Kristuse sünni ja lapsepõlve stseenid osutavad ühtlasi järgnevalt aset leidnud sündmustele: Jeessuse surmale ja lunastusele. Ema ja poja kujutamine muutus ja arenes sajandite jooksul. 5. sajandil hakkas kirik Maarjat ametlikult austama kui Jumala-ema. Kõrgkeskajal ilmusid mõjuvõimsa ja trooniva neitsi Maarja asemele pildid emast, kes õrnalt hoiab oma väikest poega ja suhtleb temaga. Need esitlesid Maarjat Jumalaemana ning aitasid usklikel mõista Kristuse sünnilugu ja emotsionaalselt osa saada ema-poja sidemest.

THE MOTHER AND THE SON

The Virgin Mary with the Christ Child is the best known and most beloved type of Christian image, emphasizing God becoming human and the closeness between the mother and the son. The scenes of the birth and childhood of Christ are also connected to the events that followed: the death of Jesus and salvation. The presentation of the mother and son changed and developed over the centuries. During the 5th century, the church officially came to venerate Mary as the Mother of God. In the High Middle Ages, images of the influential enthroned Virgin Mary were replaced by images of a mother tenderly holding her little son and interacting with him. Such images presented Mary as the Mother of God and helped believers understand the story of Christ's birth, as well as emotionally experience the bond between the mother and the son.

**NEITSI MAARJA KRISTUSLAPSE
JA ROOSIKRANTSIGA**
Algne asukoht teadmata. Umbes 1500
Tartu Kunstimuuseum

**THE VIRGIN MARY AND
THE CHRIST CHILD WITH A ROSARY**
Original location unknown. Around 1500
Tartu Art Museum

KRISTUSE ESITLEMINE TEMPLIS

Maalitahvel altariretaablist. Algne asukoht: Sebensteini loss Wiener Neustadti lähistel. Lichtensteini lossi meister. Umbes 1445. Eesti Kunstimuuseum

PRESENTATION OF CHRIST IN THE TEMPLE

Panel painting from a retable. Original location: Sebenstein Castle near Wiener Neustadt. Master of the Lichtenstein Castle. Around 1445. Art Museum of Estonia

Väikeses pühakojas seisab neitsi Maarja, kes hoiab kätel Kristuslast. Maarja ulatab lapse Siimeonile, vanale ja vagale mehele, kellele Püha Vaim andis ilmutuses teada, et ta ei sure enne, kui on näinud messiat. Kristuse esitlemise päeval oli Siimeon pühakojas ning õnnistas Maarjat ja last. Maarja paremal käel seisab noor naine kahe puhastusohvriks mõeldud tuviga korvis. Vana Testamendi Moosese seaduste kohaselt võisid vastsündinu vanemad esitleda 40 puhastuspäeva järel last templis ja ohverdada kaks tuvi.

Maal kuulus algelt kuuteistkümnest tahvlist koosnenud altariretaablisse, mis asus Sebensteini lossis Wiener Neustadti lähistel. Neitsi Maarja ja Kristuse elu kujutanud altariseinast on tänaseni säilinud neliteist tahvlit, mis asuvad eri kunstikogudes üle maailma. Tallinna maal kuulus algelt Liphardtide kogusse ja paiknes Tartu Raadi mõisas.

The Virgin Mary, with the Christ Child in her arms, is standing in a small church. Mary is handing the child to Simeon, a pious old man who was told by the Holy Spirit in a vision that he would not die before he had seen the Messiah. On the day of the presentation of Christ, Simeon is in the temple and gives his blessing to the Virgin Mary and her child. A young woman is standing on the right-hand side of Mary, bearing a basket with two doves as a purification offering. In accordance with the Law of Moses in the Old Testament, the parents of a newborn could, after 40 days of purification, present the child in the temple and sacrifice a pair of doves.

The painting was originally a part of an altarpiece consisting of sixteen panels located in the castle of Sebenstein near Wiener Neustadt. Fourteen of the panels from the altarpiece depicting the life of the Virgin Mary and Christ have survived and belong to different art collections all over the world. The Tallinn painting initially belonged to the collection of the Liphardts and was located in Tartu, in the Raadi Manor.

NEITSI MAARJA KRISTUSLAPSEGA

Algne asukoht: Kaarma kirik. 13. sajand (1270. aastad). Saaremaa Muuseum

Noor troonil istuv ema vaatab õrnalt naeratades Kristuslast oma vasakul käel. Kõrge lauba ja ümarate näojoontega Maarja kannab õlgadele langevat peärätti. Algselt väga kvaliteetne skulptuur on saanud sajandite vältel kannatada: hävinud on Maarja figuuri vasakpoolne osa ja suurem osa pingist. 1270. aastatel valminud kuju pärineb tõenäoliselt Lübeckist ja on üks vanimaid tänaseni säilinud keskaegseid skulptuure Eestis. See leiti 19. sajandi lõpul Kaarma kiriku võlvidel ja viidi seejärel Saaremaa Uurimise Seltsi muuseumisse.

THE VIRGIN MARY WITH THE CHRIST CHILD

Original location: the Kaarma church. 13th century (1270s). Saaremaa Museum

The young enthroned mother is looking at the Christ Child in her left arm and smiling gently. Mary has a high forehead and round features and is wearing a headscarf which is falling onto her shoulders. Originally of exceptional quality, the sculpture has been damaged through the centuries: the left side of the figure of Mary and most of the bench have perished. The sculpture, made in the 1270s, probably originates from Lübeck and is one of the oldest surviving medieval sculptures in Estonia. It was found in the late 19th century in the space above the vaults of the Kaarma church and was taken to the museum of the Research Society of Saaremaa.

NEITSI MAARJA LAPSEVOODIS

Algne asukoht: Vormsi kirik. 14. sajandi teine pool. Eestirootslaste kultuuriseltsi Rootsi Hariduse Selts (Svenska Odlingens Vänner)

„Neitsi Maarja lapsevoodis“ kujutab noort ema puhkamas koos äsjasündinud lapsukesega. Tegu on ikonograafias haruldase pilditüübiga, mis tekkis 14. sajandil. Kristuse sünni stseen on taandatud siin vaid kõige olulisemale: emale ja pojale. Euroopas on selliseid skulptuure säilinud vaid mõned üksikud. Lapsevoodis Maarja poole pöördusid palves nii lapseootel naised, kes lootsid abile sünnitusel, kui ka nunnad, kes ülistasid neitsist sünnitaja imet. Skulptuur, mis võis olla nii eraldiseisev kui ka kuuluda osana kappaltari juurde, asus kuni Teise maailmasõjani Vormsi kirikus. 1944. aastal võtsid saarelt pagenud eestirootslased kuju endaga kaasa ning see oli kuni 2006. aastani hoiul Rootsi Ajaloomuuseumis. Tänapäeval asub see Tallinna Rootsi-Mihkli kirikus.

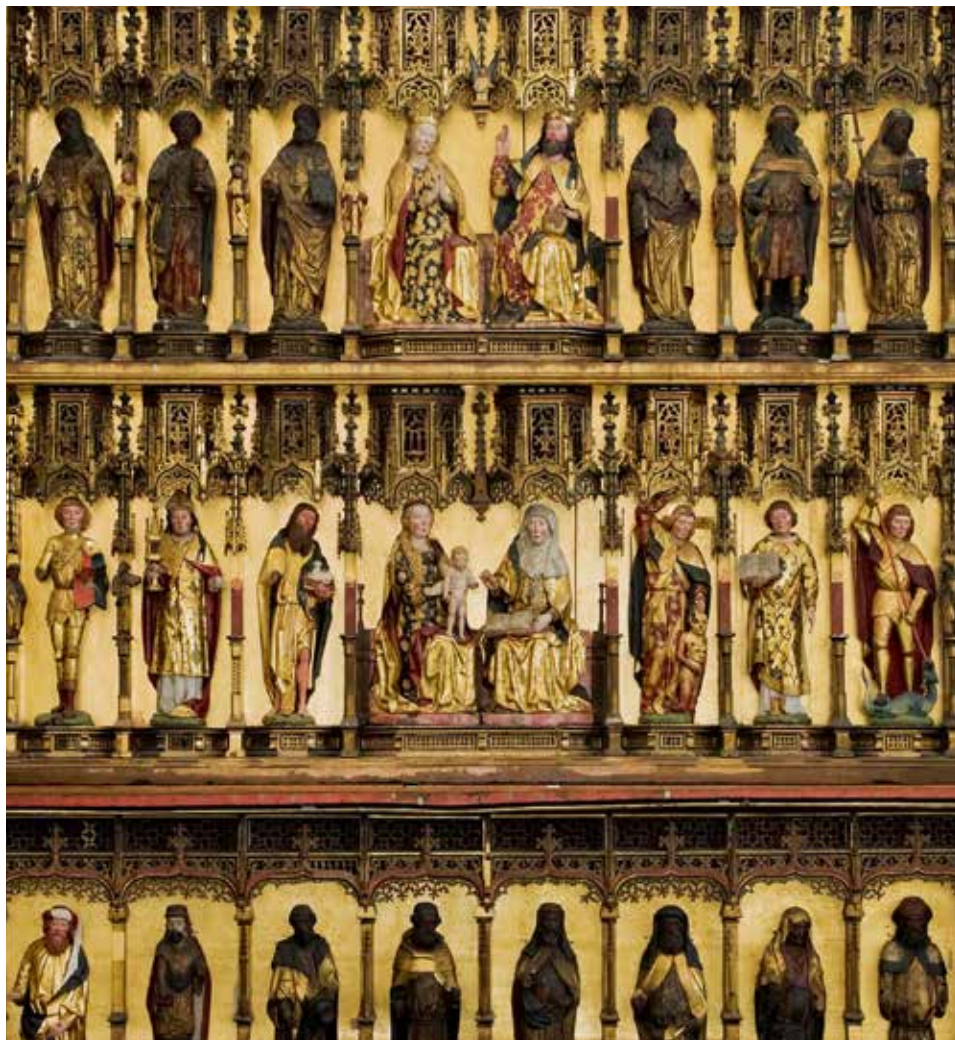
THE VIRGIN MARY IN CHILDBED

Original location: the Vormsi (Ormsö) church. Second half of the 14th century. The Estonian-Swedish organisation Friends of Swedish Culture (Svenska Odlingens Vänner)

The Virgin Mary in Childbed depicts the young mother resting together with her newborn child. Iconographically it is a rare type of image which came into being in the 14th century. The nativity scene has here been reduced to the most significant elements: the mother and son. Only a few similar sculptures survive in Europe. Both pregnant women, expecting relief in childbirth, as well as nuns, praising the miracle of the virgin birth, turned in prayer to Mary in childbed. The sculpture, which could either have been independent or a detail from an altarpiece, was located in the Vormsi church until the Second World War. In 1944 the Estonian Swedes fleeing from the island took the sculpture with them and it was deposited in the Swedish History Museum until 2006. Today it is located in the Tallinn Swedish Church of St Michael's.

TALLINNA NIGULISTE KIRIKU
PEAALTARI RETAABEL
Lübecki meistri Hermen Rode töökoda
1478–1481. Eesti Kunstimuuseum

THE RETABLE OF THE HIGH ALTAR OF
ST NICHOLAS' CHURCH IN TALLINN
Workshop of the Lübeck Master Hermen
Rode. 1478–1481. Art Museum of Estonia

Kahe tiivapaariga retaabli avatud vaates on keskne koht neitsi Maarjal ja tema perekonnal. Tähtsaimas positsioonis istub paradiisitroonil oma poja poolt kroonitud neitsi Maarja koos teda õnnistava Kristusega. Alumise rea keskel on neitsi Maarja koos ema Annaga, nende vahel seisab Kristuslaps. Püha Anna, neitsi Maarja ja Kristuslaps toetuvad sümboolselt avatud predellas kujutatud pühale hõimkonnale. Retaabel asus aastatel 1481–1863 Niguliste kiriku peaaltari. Vahepeal Antoniuse kabelis paiknenud teos toodi 1939. aastal tagasi algsele asukohale. Teise maailmasõja ajaks evakueeritud retaabel pääses 1944. aasta märtsipommitamisest. Oleviste kirikus hoiul olnud altariivad olid alates 1966. aastast väljas Eesti Kunstimuuseumis Kadrioru lossis. 1984. aastast alates on teos tagasi Nigulistes.

The focal point of the open view of the double-winged retable is the Virgin Mary and her family. In the most eminent position, the Virgin Mary, being crowned by her son, is seated on the Throne of Paradise together with Christ, who is blessing her. In the middle of the lower row, we can see the Virgin Mary, together with her mother Anne and the Christ Child standing between them. Symbolically, the Holy Kinship, depicted in the open predella, support St Anne, the Virgin Mary and the Christ Child. From 1481 until 1863 the altarpiece was located on the high altar of St Nicholas' Church. For a period, the work was in St Anthony's Chapel and was brought back to its original location in 1939. During the Second World War, the altarpiece was evacuated and escaped the bombing in March 1944. Beginning in 1966, the wings of the retable, having been deposited in St Olaf's Church, were exhibited in the Kadriorg Palace, in the Art Museum of Estonia. Since 1984 the altarpiece has been back in St Nicholas' Church.

**MUSTPEADE VENNASKONNA
MAARJA ALTARI RETAABEL**
Brugge Püha Lucia legendi meister
Enne 1493. Eesti Kunstimuuseum

**ALTARPIECE OF THE VIRGIN MARY OF THE
BROTHERHOOD OF THE BLACK HEADS**
Master of the St Lucy Legend from Bruges
Before 1493. Art Museum of Estonia

Kahe tiivapaariga altariretaabli pildi-programm on pühendatud Jumalaemale. Avatud vaates on kujutatud neitsi Maarjat koos lapsega. Teises vaates on kujutatud topelteestkostet. Trooniva Jumal-Isa ees põlvitab Kristus. Paremal seisab Ristija Johannes, vasakul neitsi Maarja ning nende jalge ees põlvitavad donaatored. Topelteestkoste mõte oli jõuda astmelise lunastuseni. Neitsi Maarja, kes on oma poega rinnaga toitnud, pöördub tema poole, paludes inimestele halastust. Paljastatud rinnaga Jumalaema sümboliseerib sidet ema ja poja vahel, st poeg ei saa keelduda ema palvetest. Neitsi Maarja tõsis seeläbi kõige olulisemaks vahendajaks siin- ja teispoolsuse vahel. Maarjat on esitatud halastava emana (*Mater Misericordiae*), kes palub armu kõigile usklikele. Altariretaabli suletud vaates näeme Maarja kuulutuse stseeni. Retaabli tellisid Mustpeade vennaskond ja Suurgild tõenäoliselt Tallinna dominiiklaste kiriku Maarja kabelis paiknenud mustpeade Maarja altari tarvis ning see jõudis Tallinnasse 1493. aastal. Pildirüüste kartuses tõid mustpead retaabli 1524. aastal vennaskonna majja, kus see asus kuni Teise maailmasõjani.

The pictorial programme of the double-winged altarpiece is dedicated to the Mother of God. The open view presents the Virgin Mary and the child. The second view presents the scene of the Double Intercession, in which Christ is kneeling in front of the enthroned God the Father. John the Baptist is standing on the right, and the Virgin Mary on the left; at their feet are kneeling donors. The Double Intercession carried the idea of gradual salvation. The Virgin Mary, baring her breast, which nurtured her son, turns to Christ to pray for the salvation of the people. The Mother of God with a bared breast symbolises the bond between the mother and her son, meaning that the son could not refuse his mother's prayers. Thus, the Virgin Mary rose to be the most significant intermediary between earthly life and the hereafter. Mary is presented here as the Virgin of Mercy – *Mater Misericordiae* – asking for salvation for all believers. The closed position presents the Annunciation. The altarpiece was commissioned by the Brotherhood of the Black Heads and the Great Guild, probably for the altar of the Virgin Mary in St Mary's chapel of the Black Heads, in the church of the Tallinn Dominican Monastery. It reached Tallinn in 1493. Fearing the iconoclasm, the Black Heads brought the altarpiece to the house of the Brotherhood in 1524, where it remained until the Second World War.

SEITSMEHARULINE MAARJA LÜHTER
Lübecki valukoda. 1519
Eesti Kunstimuuseum

SEVEN-ARMED CANDELABRUM
OF THE VIRGIN MARY
Lübeck Foundry. 1519. Art Museum of Estonia

Lühtri keskel troonib kahepoolne figuur: kuusirbil kiirtepärgas neitsi Maarja koos Kristuslapsaga. Kuusirbimadonna – neitsi Maarja kui apokalüptiline naine ja taevane kuninganna – oli 15. sajandil väga levinud pilditüüp, mis toetub kirjakohale Johannese ilmutusraamatus: „Suur tunnustäht sai nähtavaks taevas: naine, riietatud päikesesse, ning kuu tema jalge all, ning pärg kaheteistkümnest tähest tema peas“ (Ilm 12:1). Nelja meetri kõrgune messingist pörandalühter on üks suurimaid keskaegseid kandelaabreid maailmas. Selle annetas Niguliste kirikule 1519. aastal Tallinna kaupmees Hans Bouwer.

In the centre of the candelabrum, there is a double-sided enthroned figure of the Virgin Mary with the Christ Child, surrounded by an aureole, on a crescent moon. The Madonna of the Crescent Moon, referring to the Virgin Mary as the Woman of the Apocalypse and the Queen of Heaven, was a widespread type of image in the 15th century, based on the text from the Book of Revelations: “A great sign appeared in heaven: a woman clothed with the sun, with the moon under her feet and a crown of twelve stars on her head” (Revelation 12: 1). The four-metre-high brass candelabrum is one of the largest medieval candelabra in the world. It was donated to St Nicholas’ Church in 1519 by the Tallinn merchant Hans Bouwer.

HARDUS JA PÜHADUS

Pühadusest ja pühakutega koosolemisest saadi osa pühakohtades ja rituaalide kaudu. Avalikus ruumis vahendasid pühadust kirikute uhked altariretaablid, skulptuurid ja maalid, kuid seda taheti võtta ka endaga kaasa ja kogeda isiklikus ruumis, kodus miljöös. Väikeseid pühapilte ja esemeid kanti kaasas või hoiti kodu aukohal. Nendega koos palvetati, neid lasti kirikus pühitseda või viidi ajutiselt pühakohtade juurde. Pühaduse jõudu kandsid ka pildid ja tekstid, mida esemetel kujutati. Neitsi Maarja kui Kristuse ema oli üks olulisemaid kaitsjaid ning vahendajaid maa ja taeva vahel.

Ümmargustel medaljonidel ja ripatsitel kujutati sageli pühapilte ja pühakuid. Neitsi Maarja ja püha Anna figuuridega või ristilöömise stseeniga amulette kanti kaelas ning vahel ka palvehelmeste küljes. Kapselmedaljonid olid omamoodi relikviaarid: need võisid olla pühitsatud ja sisaldada paberil palvetekste, väikeseid osi pühadest esemetest või ka vaha. Medaljone ja sõrmuseid kasutati nii kaitsvate esemetena kui ka abivahendite ja meeldetuletusena palvetamisel.

DEVOTION AND SANCTITY

It was possible to partake in sanctity and saints in sacred locations and through rituals. In public space, sanctity was communicated with the help of magnificent altarpieces, sculptures and paintings. However, people wished to take sanctity with them and experience it in their homes. People carried small sacred images and objects with them or kept them in places of honour in their homes. They prayed with them, had them blessed in churches and temporarily took them to sacred locations. The images and texts depicted on these objects also possessed sacred power. The Virgin Mary, as the mother of Christ, was one of the most significant protectors and a mediator between Heaven and Earth.

Holy images and saints were frequently depicted on round medallions and pendants. Amulets with figures of the Virgin Mary or St Anne, as well as depictions of the Crucifixion, were worn around the neck and occasionally attached to rosaries. Capsule medallions were, in a way, reliquaries: they may have been blessed and held texts of sermons on paper, small parts of sacred objects, or wax. The medallions and rings were used as objects with the power to protect the owner and also functioned as reminders which helped in meditation and prayer.

ANNA ISE KOLMAS

Hõbedast kapselmedaljon. Umbes 1500.
Tallinna Ülikooli arheoloogia teaduskogu

ST ANNE WITH THE VIRGIN MARY AND THE CHRIST CHILD

Silver capsule medallion. Around 1500.
Tallinn University Archaeological Research
Collection

NEITSI MAARJA KUI APOKALÜPTILINE NAINE JA KUUSIRBIMADONNA

Kullatud hõbedast medaljon, poolvääriskivid (?). 15.–16. sajand. Eesti Rahva Muuseum

THE VIRGIN MARY AS THE WOMAN OF THE APOCALYPSE AND THE MADONNA ON THE CRESCENT MOON

(*Mondsichelmadonna*). Silver with gold gilt medallion, semi-precious gemstones (?). 15th–16th century. Estonian National Museum

KULDSÕRMUS SÜDAME JA MAARJA NIMEGA

15.–16. sajand. Eesti Rahva Muuseum

GOLDEN RING WITH A HEART AND THE NAME OF MARY

15th–16th century. Estonian National Museum

PÜHAKUJUKESED JA VORMIPLAADID

Väikeseid kaasaskantavaid savist ja metallist pühakujukesi kasutati isiklikus harduses ning nende poole pöörduti palvetes. Religioosete stseenide ja pühakupiltidega miniatuursete pressvormide abil valmistati paberist, vahast, kipsist, savist või metallist jäljendeid ja reljeefe. Paberist jäljendid, mida koloreeriti, olid kasutusel harduspiltidena. Vormiplaate võidi tarvitada ka küpsetiste ja piparkookide valmistamisel ning nõude ja sakraalesemete kaunistamisel. Näitusel eksponeeritud pühakujud või nende fragmendid on leitud 2018. aastal Tallinnas Jahu tänava arheoloogiliste väljakaevamiste käigus.

RELIGIOUS FIGURINES AND CERAMIC MOULDS

Small portable religious figurines of clay or metal were used in personal devotion and during prayer. With the help of miniature moulds depicting religious scenes and images of saints, imprints and reliefs were made of paper, wax, plaster, clay or metal. Coloured paper imprints were in use as devotional images and the moulds were possibly also used in baking pastries and gingerbread cookies, but also to adorn dishes, as well as ecclesiastical objects. The exposed religious figurines or their fragments were found in 2018, during the archaeological excavations in Jahu Street, Tallinn.

KRISTUSLAPS LINNUGA

Keraamiline pühakuju. 15. sajandi keskpaik.
Tallinna Ülikooli arheoloogia teaduskogu

CHRIST CHILD WITH A BIRD

Religious clay figurine. Mid-15th century.
Tallinn University Archaeological Research
Collection

KRISTUSE SÜND

Keraamiline vormiplaat. 15. sajandi keskpaik.
Leid Tallinna Jahu tänava väljakaevamistel
2018. Tallinna Ülikooli arheoloogia
teaduskogu

Nelinurksel keraamilisel pressvormil on kujutatud Kristuse sünni. Vastsündinud Kristuslaps kannab aupaistet ja lebab maapinnal valguskiires. Palves kummaravad tema poole ema Maarja ning Joosep. Jeesuse sünni kujutamine lähtub siin ilmutusest, mille püha Birgitta sai palverännul Petlemma aastatel 1371–1372. Ilmutuse kirjeldus mõjutas otseselt Kristuse sünni pildilist esitust keskaegses kunstis. Kristuslapse kohal on kolm inglit, kes hoiavad ladinakeelset tekstilinti „Gloria in excelsis Deo“ ehk „Au olgu Jumalal kõrges“. Kirjakoht, milles karjastele antakse teada Jeesuse sünnist, pärineb jõuluevangeeliumist (Lk 2:14).

THE NATIVITY

Ceramic mould. Mid-15th century.
Find of the archaeological excavations in
Jahu Street, Tallinn in 2018. Tallinn University
Archaeological Research Collection

The quadrangular ceramic mould depicts the birth of Christ. The newborn Christ Child, surrounded by a halo, is lying on the ground in a ray of light. The Virgin Mary and Joseph are bowing to him in prayer. The depiction of the birth of Jesus here is based on a vision that St Bridget had during a pilgrimage to Bethlehem in 1371–1372. The description of the vision directly influenced the pictorial presentation of the birth of Christ in medieval art. There are three angels above the Christ Child, holding a band with a Latin text reading “Gloria in excelsis Deo” or “Glory to God in the highest”. The cited scripture, announcing the birth of Jesus to the shepherds, is from the Gospel of Luke (Luke 2:14).

NEITSI MAARJA PÄRAST REFORMATSIOONI

Neitsi Maarja tähendus muutus pärast reformatsiooni. Tema roll ja olulisus Jumalaemana säilis, ent sarnaselt pühakutega ei olnud ta luteri kirikus enam vahendajaks uskliku ja Jumala vahel, vaid eeskätt eeskujuks oma elu ja pühendumisega. Luterlik kunst on pigem Kristuse keskne ja lähtub piiblis kirjapandust. Maarjat võib enamasti näha Kristuse elust jutustavatel pildidel või Uue ja Vana Testamendi tüpoloogilistes stseenides. Varauusajal loobuti mitmetest keskaegsetest pilditüüpidest, mis esitlesid Maarjat taevase kuninganna ja kaitsemantlimadonnana või kujutasid tema vanemaid ja suguvõsa. Varasemad keskaegsed teosed jäid luterlikesse kirikutesse sageli alles, kuid neid ei tohtinud enam austada pühapiltidena.

THE VIRGIN MARY AFTER THE REFORMATION

The significance of the Virgin Mary changed after the Reformation. She maintained her role and importance as the Mother of God, although, similarly to the saints, she no longer acted as an intermediary between believers and God, but became, primarily, a role model through her life and dedication. Lutheran art focused on Christ and proceeded from what was written in the Bible. We can see Mary in images of the life of Christ or in typological scenes from the New and the Old Testament. A number of medieval types of images were discarded during the Early Modern Period, including ones depicting Mary as the Queen of Heaven and as the Virgin of Mercy, or presenting her parents and family. The earlier medieval works frequently remained in the Lutheran churches, but could no longer be venerated as sacred images.

AADAM JA EEVA

Altariretaabli tiibade välisküljed.

Algne asukoht: üks Saaremaa kirikutest.

Umbes 1600. Saaremaa Muuseum

Neitsi Maarjat ja Kristust ning Eevat ja Aadamat on võrreldud juba varasest kristlusest saadik: Maarjat on nimetatud teiseks Eevaks ja Kristust teiseks Aadamaks. Eeva sulges paradiisivärava ning surm ja patt tulid koos temaga, samas kui neitsi Maarja avas selle, tuues igavese elu ja pääsemise. Eeva oli esimese naisena kõige elava, neitsi Maarja aga kõigi kristlaste ema. *Ave Maria* palve algussõna on Eeva nime anagramm. Maarjaga kõrvutamise tõstis Eeva patust hoolimata au sisse, sest läbi tema sai võimalikuks Kristuse süünd ja lunastus. Aadamat ja Eevat kujutavad altariretaabli tiivad, mille sisekülgedel on stseenid Kristuse kannatusloost, pärinevad luterlikust perioodist. 16.–17. sajandi vahetusel sai enamik Saaremaa pühakodadest uued luterliku pildiprogrammiga altari-kaunistused.

ADAM AND EVE

Outer side of the wings of the altarpiece.

Original location: one of the churches of Saaremaa. Around 1600. Saaremaa Museum

Since the days of Early Christianity, the Virgin Mary has been referred to as the second Eve and Christ as the second Adam. Eve closed the Gates to Paradise, with death and sin following her, while the Virgin Mary opened them, bringing eternal life and salvation. As the first woman, Eve was the mother to all living beings, and the Virgin Mary a mother to all Christians. The first word in *Ave Maria* is an anagram of a variation of Eve's name. Despite her sin, the comparison with Mary raised Eve to glory, since it was through her that the birth of Christ and salvation became possible. The wings of the altarpiece depicting Adam and Eve originate from the Lutheran period; the inner sides of the wings present scenes from the story of the Passion of Christ. At the turn of the 16th–17th century, most of the churches on the island of Saaremaa received new altarpieces with Lutheran pictorial programmes.

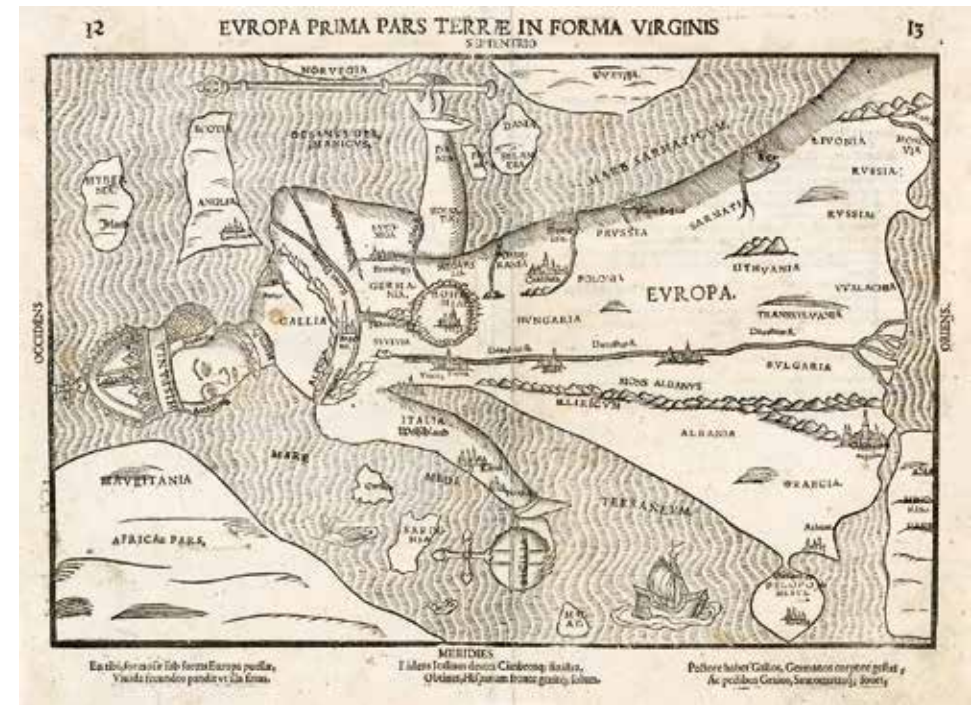

KAART EUROOPAST KUI KROONITUD NEITSIST-KUNINGANNAST

Neitsi Maarja kaitse all ja talle pühendatud maid oli mitmeid, nende seas ka keskaegne Liivimaa. Traditsioon kujutada Euroopat naisena – kauni kroonitud kuningannana – kasvas välja sajandite jooksul. Luterliku teoloogi ja pastori Heinrich Büntingi koostatud ning varausajal tuntust kogunud reisikirjas, mis kirjeldab Vana ja Uue Testamendi maid, on Euroopat kujutatud kristliku neitsina. Kaart järgib varasemat, katolikaegset traditsiooni. Büntingi 1581. aastal ilmunud teosest anti 16.–17. sajandil välja arvukalt uustrükke, millest tänaseni võib Eesti raamatukogudest leida ligi kümnekond eksemplari. See näitab teose populaarsust ka siinsete pastorite ja haritlaste seas.

MAP OF EUROPE AS THE VIRGIN QUEEN

There were a number of countries under the protection of and consecrated to the Virgin Mary, the medieval Livonia among them. In time, the tradition of depicting Europe as a beautiful crowned queen developed. In travel writings about the lands of the Old and New Testament, well-known during the Early Modern Period, by Heinrich Bünting, a Lutheran theologian and pastor, Europe was depicted as a Christian Virgin. The map follows the earlier Catholic tradition. First printed in 1581, numerous reprints were published of Bünting's work during the 16th and 17th centuries and approximately ten copies can still be found in Estonian libraries, demonstrating its reputation among the local pastors and intellectuals.

Heinrich Bünting (1545–1606). Itinerarivm Novi Testamenti. Das ist: Ein Reisebuch Vber das Newe Testament. Ander Theil, Darin werden begriffen, die Reisen der heiligen Jungfrauen Mariae, Josephs, der Weisen aus Morgenland, der Herrn Jesu Christi, vnd der lieben Apostel. Magdeburg: Gedruckt Paul Donat. In vorlegung Ambrosii Kirchners, 1589. Tallinna Ülikooli Akadeemiline Raamatukogu / Tallinn University Academic Library

LEINAV EMA

Kristuse kannatuslugu, ristilöömine ja surm on ristiusu võtmesündmused: Jeesuse ohverdus ja ülestõusmine avasid kristlastele tee pääsemise ning lunastuseni. Neitsi Maarja oli oma poja surma tunnistaja ja kannatas koos temaga – Kristus löödi risti kehaliselt, neitsi Maarja aga hingeliselt. Kannatusloo kujutised kätkevad ja vahendavad vaatajale selliseid tugevaid ja valusaid emotsioone nagu sügav lein, süütunne ning kurbus, aidates läbi elada ja mõista Kristuse ja tema ema kannatusi ning olles abiks meditatsioonis ja palvetes.

THE MOURNING MOTHER

Christ's Passion, his crucifixion and death are the key events in Christianity: Jesus's sacrifice and resurrection opened the way for Christians to salvation and redemption. The Virgin Mary witnessed her son's death and suffered with him: Christ was crucified physically, the Virgin Mary spiritually. For viewers, the images of the story of the Passion embrace and mediate such powerful and painful emotions as profound grief, guilt and sorrow, helping them to experience and comprehend the suffering of Christ and his mother, as well as assisting them in meditation and prayers.

KOLGATA GRUPP

Kristus ristil. 14. sajandi viimane veerand. Neitsi Maarja ja apostel Johannes. 1410–1430. Endine asukoht: Harju-Risti kirik. Eesti Kunstimuuseum

CALVARY GROUP

Christ on the Cross. Last quarter of the 14th century. The Virgin Mary and John the Apostle. 1410s to 1430s. Former location: the Harju-Risti church. Art Museum of Estonia

Kristuse ristilöömine on kõige olulisem ja enim kujutatud stseen kristlikus kunstis. Selle keskmes on Jeesus ristil ning oma poega leinav neitsi Maarja koos apostel Johannesega. Risti all seisvat langetatud peaga ema on kujutatud noore ja kauni neitsina. Ristist paremal näeme Johannest, Kristusele kõige lähemal seisnud ja ühtlasi tema noorimat jüngrit.

The Crucifixion of Christ is the most significant and most depicted scene in Christian art. Its focal point is Christ on the cross and the bereaved Virgin Mary with John the Apostle. Mary, standing underneath the cross with her head bowed, has been depicted as a young and beautiful virgin. John, the closest disciple to Christ and also the youngest,

Risti haarad lõpevad liiliakujuliselt, osutades neitsi Maarjale kui Kristuse kandjale ja elu andjale. Kolgata grupp paiknes Harju-Risti kirikus, mis oli keskajal Padise tsistertslaste kloostri kuulunud kabel. Praegu terviku moodustavad skulptuurid on valmistatud eri aegadel. Arvata-vasti paiknes krutsifiks keskajal Padise kloostri kirikus. 1957. aastal toodi halvas seisus skulptuurid Tallinnasse restaureerimisele. Alates 1979. aastast kuuluvad need Eesti Kunstimuuseumi kogusse.

is standing to the right of the cross. The ends of the cross are lily-shaped, referring to the Virgin Mary as the bearer of Christ and Life-Giver. The Calvary Group was located in the Harju-Risti church, which served as a chapel of the Cistercian Monastery in Padise in the Middle Ages. The sculptures, now displayed together, were made at different times. It is possible that, in the Middle Ages, the crucifix was located in the Padise monastic church. In 1957 the sculptures, which were in poor condition, were brought to Tallinn for restoration. Since 1979, they have belonged to the collections of the Art Museum of Estonia.

PIETÀ

Leinav neitsi Maarja surnud pojaga.

Algne asukoht: Riia Jaakobi kirik. Umbes 1400. Lāti Ajaloomuuseum

PIETÀ

Mourning Virgin Mary with her Dead Son.

Original location: St James's Church in Riga. Around 1400. National History Museum of Latvia

Pietà kujutab leinavat neitsi Maarjat hoidmas oma põlvedel surnud poega. Kõrgkeskajal välja kujunenud pilditüüp vahendas vaatajale Kristuse ja tema ema kannatusi ning kurbust. Emaarmastust ja neitsi Maarja valu edastav pilt vastandub sümbolsest pilditüübile, kus noor naine hoiab õnnelikult süles oma vastsündinud poega. Maarja Kristuslapsega ja ema surnud pojaga sümboliseerivad Jeesuse maise elu algust ja lõppu. Neitsi Maarjale tähendas Kristuse emaks saamine ka temast loobumist: Maarja oli see, tänu kellele sai võimalikuks Jumala poja

The *Pietà* depicts the mourning Virgin Mary holding her dead son. This type of image, which developed in the high Middle Ages, communicated to the viewer the suffering and sorrow of Christ and his mother. The image, representing motherly love and the pain of the Virgin Mary, is symbolically opposed to the type of image where the young mother is happily holding her newborn son. The Virgin Mary with the Christ Child and the mother with her dead son show the start and the end of the earthly life of Jesus. For the Virgin

inimeseks saamine ja lunastus. Liiva-
kivist skulptuur, mis oli algselt värvitud,
asus keskajal ilmselt Riia Jaakobi kirikus.
18. sajandil viidi see Riia katoliku Valu-
ema kirikusse, kus see paiknes koori-
apsiidi suures välisnišis. Alates 1940. aas-
tatest kuulub teos Läti Ajaloomuuseumi
kogusse.

Mary, becoming the mother of Christ
also meant giving him up: it was thanks
to Mary that it was possible for the
Son of God to become human and
redeem mankind. The sandstone sculp-
ture, originally polychrome, was located
in St James's Church in Riga during the
Middle Ages. In the 18th century it was
taken to Our Lady of Sorrows Church
in Riga, where it was placed in the large
outer niche of the apse. Since 1940,
the sculpture has been in the collection
of the National History Museum of
Latvia.

Kogud / Collections: EELK Haapsalu Püha Johannese / EELC Haapsalu St John's, EELK Kaarma
Peeter-Pauli / EELC Kaarma Sts Peter and Paul's, EELK Tallinna Rootsi-Mihkli / EELC Swedish
St Michael's, EELK Tartu Ülikooli-Jaani kogudused / EELC Tartu University St John's Congregations,
Eesti Rahva Muuseum / Estonian National Museum, Eestirootslaste kultuuriselts Rootsi Hariduse Selts /
Estonian Swedish organisation Friends of Swedish Culture, Läti Ajaloomuuseum / National History
Museum of Latvia, Saaremaa muuseum / Saaremaa Museum, Tallinna Linnaarhiiv / Tallinn City
Archives, Tallinna Linnamuuseum / Tallinn City Museum, Tallinna Ülikooli arheoloogia teaduskogu /
Tallinn University Archeological Research Collection, Tallinna Ülikooli Akadeemiline Raamatukogu /
Tallinn University Academic Library, Tartu Kunstimuuseum / Tartu Art Museum.

NIGULISTE MUUSEUM | NIGULISTE MUSEUM
Niguliste 3, Tallinn